

Modern Türkistan Tarihi araştırmalarının bugünkü meseleleri konusuna girmeden önce, kısaca olsa da dikkatimizi Türkistan'ın geçmişine vermeliyiz.

ESKİÇAĞ DEVRİNDE TÜRKİSTAN

Türkistan'ın eskiçağı, esasen Saka (İskif) İmparatorluğu devrinde, yâni mi M.Ö. II. asırda başlamıştır. Eskiçağ devri içinde Kuşan İmparatorluğu (M.Ö.2.asır ve M.S.220. yıllar), Soğdiye Devleti, Hun İmparatorluğu (220-496.yıllar), Sien-pi, Avar, Akhun (Hind sanskrit dilinde Turuşka yâni Türkler), Göktürk İmparatorluğu, onun devamı olarak Uygur, Kırgız, Kara-Hitay, Türgeş, Karluk ve onun devamı olarak Karahanlılar İmparatorluğu devletlerinin yaşadıklarını ve o devirlerin ehemmiyetini tarih ilmi araştırmıştır. Tarihçiler, son zamana kadar, Sakalar, Hunlar, Kuşanlar ve Sien-Pi'lerin Türkler ile alakâdar olmadıklarından bahs etmekte idiler. XX. asırdaki tarih araştırmacıları, böyle eski fikirleri ortadan kaldırdı ve bunun ile Türkistan Tarihi meselelerinde yeni ilaveleri, bilgileri meydana çıkardı. Meselâ, Profösör Akışoğlu'nun başkanlığı altındaki arkeoloji araştırma heyeti 1961 nci yılda Issık Göl'ün yakınındaki Issık-Korğan Şehir Abidesi'ni (kalıntıları) ortaya çıkarmıştır. Bir kabirden Hükümdarın tâcını buldular. Tâc'ın üstünde "Kurt" işareti vardı. Bunun ile beraber eski Türk harflerinde yazılan bir Gümüş tabak'ı da ortaya çıkarıldı. İnceleme sonucunda kabirden çıkarılan Tâc'ın, Saka Hükümdarı'na ait olduğu anlaşıldı. Kaynaklar, Issık-Korğan şehrinin, Sakalar'ın başkenti olduğunu açıkladı.. Eğer, Sakalar'ın Türkler ile alakâsı veya bağılantısı olmasaydı, neden Saka Hükümdarı, tâcında "Kurt" işareti taşımış ve niçin bulunan Gümüştabak'ta 26 Türk harfi yazılmıştır?... Tarihçilerin fikirlerine göre, Sakalar yalnız Türklerden ibaret değil, belki Türkler'in egemenliği altındaki bir çok kavimlerin birleşmesinden meydana gelen bir İmparatorluktu. Maalesef Prof. Akışoğlu'nun "Issık-Korğan Arkeoloji Araştırmaları" neticesi bugüne kadar mufassal bir şekilde yayınlanmadı. Tarihçiler, uzun yıllar, Sien-Pi'lerin Çinli olduklarından bahsetmekteydiler. Ancak bir Fransız âlimi olan Paul Pelliot, Çin kaynakları arasında bir Sien-Pi lügâtini buldu. Ve Sien-Pi'lerin dilinin "Türkçe" olduğunu ispat etti. Kuşan İmparatorluğu'nun yalnız İndo-Germanlardan ibaret olduğuna dair fikirler ileri sürülmekteydi. Ancak Prof.Dr. Annamaria von Gabain ise, "Kuşan" sözü Türkçe olabilir diye fikir ileri sürmüştür. Hunlar'ın bugünkü Türkler'in ecdatları olduğu da yavaş yavaş kabul edilmektedir. Bütün bunlara rağmen bazı eserlerde günümüze kadar Türkler'in 6. asırdan itibaren tarihte göründüklerinden bahs edilmektedir. Meselâ Prof.Dr.Bertold Bpuler tarafından yayınlanan ve çoğunluğu yazılan Orta Asya Tarihi (Geschichte Mittelasian Leiden-Köln 1966, 371 s.) adlı konulu

eserin 122 sahifesinde "Türkler'den önce Orta Asya ve Sibiryâ Tarihi", 187. sahifesinde "Türkler'in tarihte görünüşlerinden Bu Yana Orta Asya Tarihi" ve 36. sahifesinde ise "Tibet Tarihi" konularıyla ilgili fikirler ileri sürülmüştür. Demek ki, Türkler yalnız 6. asırdan beri değil, belki onların milattan önceki tarihlerde görüldükleri hakkında mufassal bir eser yazılmasına ihtiyaç vardır.

ORTAÇAĞ DEVRİNDE TÜRKİSTAN

Türkistan'ın Orta Çağ Tarihi, Arablar vasıtasıyla İslâm'ın 651-751. yıllarda Türkistan'a girişi ile başlamaktadır. Türkistan, 13. asır sonuna kadar tamamen İslâmlaşmıştır. İslâm Tarihinde teşkil eden ilk devlet, merkezi Buhara şehrinde bulunan Samanoğulları (Samanîler) devletidir. İşbu Devlet, 838-999.ncu yıllarında Türkistan'ın İslâmlaştırılmasında ve kültür hayatında büyük rol oynamıştır. Karluklar'ın devamı olarak 920. yıldan beri siyasî, iktisadî ve ruhî hayatı tâyin etmiş bulunan Karahanlılar İmparatorluğu, İslâmın Doğu Türkistan'da hâkimiyetini temin etmiştir. Karahanlılar, 1032. yılında "Batı" ve "doğu" olmak üzere iki kısma ayrıldılar. İmparatorluğun doğu kısmı Kaşgar şehrinde, batı kısmı ise Özkent ve sonradan Semerkant şehirlerinden idare edilmekteydi. İmparatorluğun doğu kısmına Müslüman olmayan Kara-Hitaylar 1130'da ve batı kısmına ise müslüman olan Harezmi Devleti 1212'de son vermiştir.

Türkistan Ortaçağ Tarihi'nin başka mühim taraflarını aşağıdaki tarihî cereyanlarda görebiliyoruz:

3.ncü asırda teşkil edilen "Harezmi Devleti", 11. asırdan itibaren, "geniş topraklarda devam ettirilen hükümdarlık" manâsındaki İmparatorluk olarak 13. asrın başlarına kadar devam edegelmiştir. Orta-doğu ve Türkistan'ı Cengiz Han'ın istilâsı devrinde, Moğollar aleyhinde savaşta bulunan yegane devletti. Harezmi İmparatorluğu'na Cengiz Han ordusu son vermiştir.

10-12.nci asırlarda Gazneliler Devleti, 11-12.nci asırlarda Selçuk İmparatorluğu, Türkistan'da Moğol hâkimiyeti, 13-14ncü asırlarda Çağatay Devleti, onun Türkleşmesi ve İslâmlaşması cereyanı, 14.ncü asır başında Doğu Türkistan'daki Çağatay ulusu hâkimiyetinin Türk-Duğlat hâkimiyeti altına alınışı, 15.nci asrın başından itibaren, Doğu Türkistan'da Sayyidiye (Hocalar) hâkimiyetinin başlanması, İşkîya ve İsâkiya tarikatları arasındaki "Akdağlı", "Karadağlı" çekişmesi neticesinde Doğu Türkistan'da devlet birliğinin bozulması ve 17. asırda Doğu Türkistan'da Çinliler, Cungarlar ve Müslüman Türkistanlılar arasında hâkimiyet için savaşlar, Ortaçağ Türkistan'ının esaslı görüşlerinden, olaylarından ibarettir.

1370-1507 nci yıllarda meşhur Emir TİMÜR İmparatorluğu ve Emir Timur oğulları devri, Babûr tarafından kurulan Hindistan Devleti'nin 1526-1858 yılları arasında 332 yıl yaşaması ise Orta çağ Türkistan Tarihi'nin tekamül devri idi. Türkistan'da Timuroğulları hâkimiyetine Özbek-Şeybânî Sülalesi son vermiştir. Özbek Şeybânî Devleti'nin 17. asır sonlarında parçalanma-

sıyla birlikte, 16. ncı asrın sonlarından itibaren Türkistan'da "Buhara", "Hive", "Hokand" hanlık devletleri ve bozkırlarda ise "Ulu-Cuz", "Orta Cuz" ve "Küçük-Cuz" göçebe devletlerinin teşkil edilişleri, Doğu Türkistan'da "Altışehir devletleri"nin meydana gelişi; Türkistan'ın siyasî ve iktisadî yönden çökmeye başlaması, karşı kuvvetlere nazaran devlet zayıflığının bir alâmeti idi.

Ortaçağ Türkistan devri, Türk-İslâm kültür, ilim ve ruhunun zaferleri devri olmuştu. İbn. Ali Sina, Farâbî, Birunî, Al-Fargâni, Harezmi, Mahmud Kaşgarî, Yusuf Has Hacip, Hoca Ahmed Yesevî, İsmail Kadir Buharî, Tirmizi, Uluğ Beg, Ali Kuşçu, Mir Ali Şir Nevayî, Babûr gibi ilim ve fikir âleminin büyük simâları bu devirde yetişmişler ve etrafa tesir bırakmışlardır.

Ortaçağ Türkistan'ının başka mühim âmilleri; Çağatay ulusu Devleti'nin tamamen Türkleştirilmesi ve İslâmlaştırılması, Selçuklular vasıtasıyla Anadolu'nun Türkleşmesine temel atılması, Türkoloji ilminin yaratılışı, Türk Devlet felsefesinin ortaya çıkarılması, İslâm'ın bugüne kadar ehemmiyetini kaybetmeyen Sahih-i Buharî eserinin yazılışı, İbn Sina'nın "Al-Kanun" eserinin yalnız doğu ilmi hayatında değil, batının en azından 500 yıl tıbbiye ilmine verdiği tesirler, Harezmi tarafından dünya ilmine, Lagoritmâ ilminin ilâve edilişi, Yesevi tarafından İslâm-Tasavvuf fikirlerinde Türk üslûbunun teşkil edilmiş olması, Türk Dili'nin edebî dil derecesine yükseltilmesi, Timur ordusunun İzmir'i işgali neticesinde Ege Denizi sahillerinde "Türkleşme" cereyanının başlanması gibilerdir ibarettir.

YENİÇAĞ DEVRİNDE TÜRKİSTAN

Türkistan'ın Yeniçağ Tarihi; 18-19. asırlar arasındaki devirdir. İşbu tarihi devrin mühüm görünüşlerini aşağıdaki noktalarda tasvir etmek mümkündür:

16.ncı asrın ortasına başlayan, tarihte Cungar, Oyrak, Kalmık isimlerinde görünen, Batı-Moğol kavimlerinin Batı ve Doğu Türkistan'ı istilâ etmek üzere başlattıkları savaşları, 18.nci asrın ortasına kadar devam etmiştir. 18. asrın başında Türkistan'da 12 Devlet mevcut idi. Bunlardan üç'ü bozkırlarda, 3'ü Batı Türkistan bölgesinde, 6'tısı da Doğu Türkistan bölgesinde yaşamakta idiler. Rusya'nın Türkistan'ı işgal girişimleri 1716.ncı yılda başlamıştır. 1731-1852 nci yıllarda Aral ve Balhas göllerinin kuzey taraflarını işgal etmiştir. Buhara Devleti son olarak 1849 da Ceyhun nehrinin batı tarafındaki Türk topraklarını, "zamanımıza kadar bahsedilmekte olunan" Afgan Türkistanı'nı (Balh, Meymene, Andhoy, Kunduz, Şioargan, Mazar-ı Şerif vilayetlerini), Afganistan Devleti'ne teslim etmeye mecbur kalmıştır. Rusya ile Hokand, Buhara ve Hive Devletleri arasında 1853'den beri devam ettirilen savaşlar neticesinde; Rusya, 1866 yılına kadar Hokand Hanlığı'nın Taşkent'e kadar uzanan topraklarını, Yedisu

vilâyetlerini işgal eder. Buhara Devleti'nin topraklarından ise Semarkant Hocent gibi önemli şehir ve bölgeleri 1868 yılına kadar ele geçirir. Hive Devleti ise, 1873 de savaşı kaybetmiş ve Rusya'ya itaat edecek devlet haline gelmişti. Bir kısım topraklarını Ruslar'a ilhak edilmiştir. Ruslar 1876'da Hokand Hanlığı'nın başkenti Hokand şehrini işgal ederler ve bunun ile Hokand Hanlığı Devleti'ne son verirler. Buhara ve Hive Devletleri 1873'den itibaren Rusya'nın himayesi altında "yarım müstakil Devletler nizamnamesiyle" yaşamaya zorlandılar. Rusya, tarihte çok zikir edilen Göktepe Savaşı sonunda 1831 de Göktepe Kalesi'ni ve 1834'de Merv şehrini ve Ançıl-Teke vadisini, son olarak da 1895'de Buhara Devleti'nin Pamir dağlarındaki bölgelerini işgal etti.

Doğu Türkistan, 17 nci asırdan beri ciddi şekilde devlet buhranı içinde yaşamaktaydı. Şehir Devletleri arasındaki savaşlar, Cungarlar'ın istilâ hareketleri, Cungarlar ile Çinliler arasında, Doğu Türkistan üzerinde hâkimiyet kurma savaşları, Şehir Devlet Hükümdarları'nın bazen Cungarları bazen de Çinliler'in tarafına geçmeleri, 1755'de Çinliler ile Cungarlar arasında işbirliğinin teşkil edilişi gibi sebepler, Çinliler tarafından Doğu Türkistan'ı işgal etmeye imkânlar yaratmıştı. Nitekim 1755-65 nci yıllarda Çinliler, Doğu Türkistan'ı istilâ ettiler. 19.ncu asır ortasında Doğu Türkistan devlet müstakillğine kavuşmuştur. Böyle mühim bir tarihi cereyanda, tarihte Yakup Beg olarak tanınan Piskent'li Muhammed Yakup Pir-Muhammed Mirzaoglu mühim rol oynamıştır. O, 1865-67'de "Başkomutan" olarak ve 1867'den itibaren de "Hükümdar" olarak faaliyette bulunmuş ve 12 yıl Doğu Türkistan'ın istiklâlini koruyabilmiştir. O'nun 1877 yılında ölümü, 1878'de yeniden Çin hakimiyetinin doğuşuna yol açmıştır.

Tarihi vesikalardan, Rus ve Çin kaynaklarından öğrenmekteyiz ki, Türkistan'ın Ruslar ve Çinliler tarafından işgali kolay bir mesele olmamıştır. Rusya'nın Türkistan istilâsını ifade eden eser ve makaleler bibliyografyası 617 cilt'den ibarettir.(1) Çinliler'in Doğu Türkistan'da 1821 1831 ve 1855-80 yıllarındaki siyasetleri ve askeri hareketleri hakkında Çin dilinde 400 cilt eser yazılmıştır.(2)

Türkistan Devletleri'nin arşivleri Ruslar ve Çinliler tarafından işgal edildiklerinden sonra, milli ruhdaki yazılar, hiç ol azsa vesikalar bugüne kadar ilmi araştırmalar için açılmamıştır.

Türkistan'ın yeni çağ devri; yabancı hâkimiyetin tecavüzleri, milli müdafaalar, müstakil devletler halinde yaşamadan mahrum olmak devri olmuştur.

Türkistan'ın asrî zaman (modern) tarihi; 20.nci asrın başından bugüne kadarki devirden ibarettir. Türkistan modern tarihinin temel esaslarını aşağıdaki noktalarda açıklamak mümkündür:

Ruslar ve Çinliler işgal altında tuttıkları Türkistan'ın idarî teşkilâtında Türkistanlılar'ı uzak tutmaktadırlar. Rusya, Türkistan'da Avrupa usulündeki iktisadî düzeni teşkil etme girişimlerinde bulundu. (Meselâ, Demiryolu inşaatı, Ürünlerin ve maddelerin yeni teknik esasına dayalı şekilde değerlendirilmesi gibi) Ruslar ayrıca tekstil sanatını ilerletmeye, pamuk mansûlâtını yükseltmeye dikkat etmiştir. 19.ncu asrın sonundan bu yana devam ettirilmekte bulunan Rus koloniyalizmi 20 nci asır başından itibaren ciddileştirildi. Türkistan'daki kültür arazilerinin % 50'si Rus kolonistlerine verilmiştir. Bunun neticesinde Türkistan halkının sosyal düzeni bozulmuştur. Yerli halkın fakirleşmesi, hayatın bir parçası şeklini almıştır. Buhara ve Hive Hanlık Devletleri, Avrupa tekâmülü ile uyuşmadılar. Ortaçağdan beri devam ettirilen devlet idarâ sistemi eskimişti. Türkistan'da 20. asır başında Yenileşme (Ceditcilik) hareketi hızla terakki etmeyi hedef almıştır. Batı Türkistan 1917 yılına kadar Askerî Hâlat Kanunu ile idare edildi. Rus kaynaklarına göre, Türkistanlılar 1916 yılına kadar 4000'den fazla isyan hareketinde bulunmuşlardır. Onların 1916'daki genel halk ayaklanması; Rusya Parlementosunda, Rusya aleyhinde açılan ikinci cephe sıfatında değerlendirilmişti. İşbu isyân, bugüne kadar tarih araştırmacılarının mühim konularından birisi olarak zikredilmektedir.

Rusya'daki 1905 yılı ihtilali, Türkistan milli hayatı için bir yenilik getirmedigi gibi, Çin'deki 1911 yılı inkilâbı da Doğu Türkistan için milli hayata imtiyazlar vermedi. Çin ihtilâlinden sonra Cumhuriyet Hükümeti 1912 de Yang Tsen-hsin'i Doğu Türkistan Genel Valisi olarak tâyin etmiştir. Yang, 16 yıl Çinliler'in siyasetini uyguladığı halde, Doğu Türkistan için hiç olmazsa memuriyet ıslahâtı vermemiştir.

Rusya'da Şubat 1917 ihtilâli neticesinde, Türkistan'da milli ruh taşıyan gazete, dergi ve cemiyetlerin teşkil edilmesine yol açılmıştır. Türkistan Milli rehberleri, korkmadan kendilerinin arzularını izhâr etmeye imkâniyet kazanmışlardır. Fakat onlar Rusya'nın Cumhuriyet devlet adamları ile Türkistan'ın Türkistanlılar tarafından, Rusya Federasyonu içerisinde idare edilmesi meselesinde anlaşamamışlardır.

Ekim 1917 den itibaren Komünist ihtilâlin neticesinde, Türkistan'da milli meselelerde ilerleme cereyanı devam etmiştir. Bolşevikler'in "Halklar'a Hürriyet" şîârları ve kararları esasında Aralık 1917'de Kokand (Kokand) şehrinde "Türkistan Milli Muhtar Cumhuriyeti", Orenburg şehrinde ise Alaş Orda Millî Muhtar Cumhuriyeti ilân edildi. Bunlar ise, Türkistan'daki ve Moskova'daki Komünist Rus rehberlerini teşvişe düşürdüler. Moskova, Taşkent ve başka şehirlerdeki Rus Komünistleri ile Türkistan milliyetçi-

leri anlayamadılar. Sovyet Rusya Devleti, 1918-19 ncu yıllarda Türkistan Muhtar Cumhuriyetleri Hükümetleri'nin faaliyetlerini silah vasıtasıyla yasakladı. Bunun ile modern Türkistan tarihinde ve Rusya tarihinde asrî zamanın unutulmaz mücadelesi başladı. Şubat 1918 de Kokand şehri ni Bolşevik Rus ve Sosyalist Ermeni askerlerinin hücumlarından korumak yoluyla başlayan mücadele, 1923' e kadar ciddiyetle her yerde, 1934. ncu yıla kadar bazı yerlerde (dağlarda, çöllerde, bazı vadilerde) ısmı niyetle devam etti. Bolşevizm propagandası işbu milli kurtuluş hareketi ni "Basmacılık hareketi" diye ilân etti. Fakat, işbu hareketin haydutluk hareketi olduğunu isbat edemedi. 16 yıl devam eden, dünya tarihinde "Basmacılık Hareketi" adıyla tanınan kanlı, korkunç mücadele de, millet ve İslâm için Türkistanlılar'dan iki milyona yakın kişi can vermişlerdir. Kaynaklara dayanarak çekinmeden diyebiliriz ki; dünyanın mazlum olan hiçbir milleti, kendi hürriyeti için "Var veya yok olma" niyetiyle Türkistan gibi 16 yıl modern gelişmenin olduğu bir zamanda mücadele vermemiştir. Basmacılık hareketi yoluyla 3 Mayıs 1920 de müstakil Türkistan Hükümeti'nin teşkil edilmesi, tekrar Nisan 1922'de Semerkant şehrinde "Türkistan Türk-İslâm Müstakil Cumhuriyeti"nin ilân edilmesi ve Enver Paşa'nın 1921 de Türkistan Milli Mücadelesinin Başkomutanlığı görevine şerefle başlaması, Basmacılık devrinin en mühim manzaraları ve ümitlerinden birisi idi. (Şâlesef bugüne kadar işbu milli mücadelenin tarihi mufassal olarak yazılmadı. (X)

1918 den itibaren, Sovyet Rusya, bir taraftan milli mücadeleyi mahvetmek ve diğer taraftan Türkistan'ı Sovyetleştirmek siyaseti ile meşgul oldu. Sovyet Rusya'nın Türkistan'da "Sovyetleştirme siyaseti"nin mühim tedbirlerini aşağıda şu şekilde ifade edebiliriz:

B. TÜRKİSTAN'DA SOVYETLEŞTİRME SİYASETİ

--- Rusya'nın Kızılordusu, 1920'de Hive ve Buhara Hanlığı'nın batı topraklarını, Buhara şehri ile beraber işgal etti ve Harezmi ve Buhara Halk Cumhuriyetleri'ni teşkil ettirdi. Sovyet Rusya, işbu siyasetinde Genç Buharalılar'ı ve Genç Hiveliler'i kendi maksadı için iyice kullanabilmiş miştir.

--- Ekim 1924 de Buhara ve Harezmi Halk Cumhuriyetleri ortadan kaldırılmıştır. Onların toprakları "Özbekistan" ve "Türkmenistan" Sovyet Cumhuriyetleri'ne taksim edilmekle, SSCB'e ilhak edilmiştir. Rusya, 400 yıldan fazla vakitten beri yaşayabilen işbu iki Türkistan Devleti'ne son vermiştir.

--- Ekim 1924 de Türkistan beş Sovyet Cumhuriyeti'ne ayrılarak parçalandı. "Türkistan" ismini kullanmak yasaklandı. Türkistan'da Türklük çalışmaları aleyhinde cephe açıldı. Sonraki vakitlerde Kazak, Kırgız,

(X) D.T.V.'nin notu: Bu konuda Şir Mehmet Bek'in hatıratında ve olayı yazayanların gözlemlerine dayanarak Ali Bademci tarafından KORBASILAR adıyla kitap yayınlanmıştır.

Özbek, Tacik ve Türkmen kavimlerini müstakil milletler sıfatında tasvir etmek, Sovyetleştirme siyasetinin en önemli fakat Türklük için büyük tehlikeli bir politikası olmuştur.

--- 1918'den beri Komünizmin gayesini propandanda etmek, milli gayeler aleyhinde cepheler açmak, memleketin Türkistanlılar tarafından idare edilmesine izin vermemek, rejim için sadık olan milli kadrolar yetiştirmek gibi tedbir ve politikalarına devam etmişlerdir.

~~1927'den itibaren göçebe ahaliyi mecburen~~

--- 1927'den itibaren göçebe ahaliyi mecburen oturaklaştırmaya başladılar. Çiftçileri zorlukla kollektifleştirdiler. Hususî mülk sahibi olmayı yasakladılar. Türkistan topraklarındaki maden ocakları, topraklar, fabrikalar devlet mülkü olarak 1918 yılında ilân edilmişti. Sınıflar mücadelesi şiarı altında iktisadî ve dinî hayatta tesirli bulunan Türkistanlılar'ın tutuklanması ve onlardan çoğunluğunu Sibiryaya ve Ukranya'ya sürgün edilmesi, hapsedilenlerin bir kısmının kurşuna dizilmesi gibi rejimin politikası, Sovyetleştirme cereyanının en korkunç tedbirleri olmuştur...

--- 1918-1927.nci yıllarda "Komünizm", "İslâm" ile yan-yana yaşama politikasını yürütmüştür. Sovyet rejimi 1928'den itibaren İslâm aleyhine ciddî harekete başlamıştır. 17.000'den fazla camiî kapatılmış, çoğu harâb edilmiştir. Bugünkü Batı Türkistan'da yalnız tarihi abide olarak 400'e yakın camiî ve medrese binaları mevcuttur. Bunlardan 3-10 tanesi ibadet için açık bırakılmıştır. Din erbabları yok edilmiş, dinî terbiye yasaklanmış, Kur'an-ı Kerim nüshaları toplanmış ve ateşe verilmiştir. Allah'ı inkâr ederek, dinî merasimlere son verdiler. Türkistan müslümanlarının İslâm alemi ile serbest münasebetlerini durdurdular. "İslâm'ı Yok etme Politikası"nı, Sovyet Devleti'nin ve Komünizmin esas niyeti olduğunu da hiç bir zaman inkâr etmemişlerdir.

--- 1929'dan itibaren Türkistan'da "sanayileşme politikası"na önem verdiklerini görmekteyiz. Ama, bu ise hammadde üretimini hızlandırmak ve bunları Rusya Devleti menfaatleri için hizmet verdirmek düşüncesinde devam ettirilmiştir.

--- 1930'dan itibaren Türkistan'da pamuk mahsulatını yükseltmek için sun'î sulamaya önem verildi. Türkistan, bu ün Sovyetler Birliği için her yıl 8 milyon ton'dan fazla "pamuk" vermeye mecburdur. Ceyhan (Amu Derya) ve Seyhan (Sir Derya) ınmaklarından "su" istimal edilmesi neticesinde Aral Gölü kurumaya başlamıştır. Pamukculuk, Türkistan çiftçilerini, Devlet kölesi haline getirmiştir.

--- 1930'dan sonra mefkûre meydanında "Mücadele şiarı" altında, milli fikirler, an'aneler, İslamî ruhlar, milli medeniyet, örf ve adetler ve İslâm gayeleri aleyhinde fasliyetler başladı. Sovyet Kültür Politikası; hâkimiyetini (gazete, dergiler, okullar, sinemalar, tiyatrolar, radyo, Televizyon ve Klüpler ve edebiyat kitapları) vasıtasıyla temin ediyordu. Sovyet Kültür Politikası, Türkistan'da Türk milleti mevcudiyetini inkâr etmiştir. Bunun için de "Uzun Türkistan Tarihi"nden bahsedilmesine izin vermemektedirler. Kavimlerin, kabilelerin "müstakil milletler" olduğu gayesi altında, tarih araştırmalarına ehemmiyet verilmiştir. Türk Dili lehçelerinin "müstakil diller" derecesine getirilmesi, her bir Türk kabilesi için ayrıca kiril alfabesi esasında çeşitli alfabeler oluşturulması, "Arap harfi" yerine Rus-kiril harfinin getirilmesi, Dil'e Rus kalemlerinin girişi; Sovyetleştirme siyaseti içindeki Kültür Politikası'nın temel esasını teşkil etmektedir.

--- Sovyetleştirmeenin çok tehlikeli görünüşü; Sovyet Rusya tarafından, Türkistan'a Ruslar'ın ve Türkistanlı olmayan Avrupalı kavimlerden kolonistlerin getirilmesidir. Bugünkü Türkistan'da Batı Türkistan'da 10 milyon'a yakın Rus ve Türk-Müslüman olmayan anahali yerleştirilmiştir. Bugünkü Sovyet Kazakistan Cumhuriyeti'nin umum ahalisinin çoğunluğunu Ruslar teşkil etmektedir. Şehir ahalisinin çoğunluğu Ruslar'dan ibarettir. Türkistan'daki mühim devlet ve Komünist Partisi müesseselerinin başkanları, meselâ KGB başkanları, Demiryol başkanları, Ordu Komutanlıkları, Hudut kuvvetlerinin komutanları, Başbakanlar, başkan yardımcılar, Bakanlar veya Bakanlar'ın yardımcılar, hattâ Savcılar, Ruslar'dan ibarettirler.

Yukarıda kısaca da olsa verdiğimiz malumatlardan, Sovyetleştirmeenin nelerden ibaret olduğunu ve bunun ne sonuçlarx getireceğini öğrenebiliriz. Sovyet Devleti'nin esas niyeti, Rus kültürünü esas alarak "Sovyet insanı" ve "Sovyet milleti" teşkil etmektir...

D. TÜRKİSTAN'DA SOVYETLEŞTİRME SİYASETİ

Türkistan modern tarihinin son günlerdeki tarihinde, Batı Türkistan ile Doğu Türkistan'daki hadiseler arasında bir benzerlik yoktur. Bu bakımdan Doğu Türkistan'ın 1930-60.ncı yıllarındaki durumunu aşağıdaki noktalarda beyan edeceğiz:

--- Çin hâkimiyeti altındaki bu ülke şerhçe Çinliler, mazmunen ise 1924 yılından itibaren Rusya hâkimiyeti altında bulunmuştur. Çinliler'in Genel Valisi Yang, 1924/25'de, memlekette 5 Sovyet Konsolosluğunun kurulmasına izin vermişti, 1928'den beri Genel Vali olarak tâyin edilen Çin-Şu Jin Yang'ın, Sovyetleştirme siyasetini devam ettirmiştir. O, 1931'de Sovyetler için, Doğu Türkistan'ın şehirlerinde "Ticarî bürolar" açmaya izin vermişti. Sovyet Devleti 1933 yılında Çin emrine, 10.000. Mançuryalı ile Çinliler'in askeri üniformasını giyen 7000 Sovyet askerini vermiştir.

Fakat, Genel Vali kendi Hükümeti'nden korktuğu için yalnızca Sovyet Devleti'nin emri altında çalışmaya razı olmuyordu. Sovyetler 1933'de Şeng'i Genel Vali olarak tâyin ettirdiler. Şeng, Çin Komünist Partisi'nin değil, Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin üyesi idi. O, 12 yıl Doğu Türkistan'da Sovyet siyasetini devam ettirdi. 1944'de ise görevinden ayrıldı.

--- 1931-33 ncü yıllarında Doğu Türkistan Millî Mücadelesi devam etmekteydi. 12 Kasım 1933'de "Şarki Türkistan Cumhuriyeti" ilân edildi. İşbu Cumhuriyet, Çinliler, Dunganlar (müslüman Çinliler) ve Ruslar tarafından hücum altında bulundu. Böyle bir facialı durum içinde Cumhuriyetin Devlet Başkanı Hoca Niyaz Hacı, şubat 1934'de Sovyetler Birliği ile "işbirliği anlaşması"na imza atmıştı. Bakanlar Kurulu, işbu anlaşmayı kabul etmemiştir. Cumhurbaşkanı Hoca Niyaz Hacı 1934'de Yenihisar şehrinde bulunan Cumhuriyet Hükümeti üyelerini tutukluyor ve onları Çinliler'e teslim ediyor. Başbakan Sabit Abdalbaki ve Bakanlar, ölüme hüküm ediliyor. Hoca Niyaz Hacı Sincang dedikleri memleketin Genel Vali yardımcısı olarak tâyin ediliyor. Fakat 1942'de de Hoca Niyaz ölüme mahkum edilir. (x)

--- Şarki Türkistan Millî Cumhuriyeti'ni ortadan kaldırmalarından sonra Altay ve İli bölgelerinde millî mücadele şiddetlenmişti. Mücahidler 7 Ağustos 1944 de yeniden "Şarki Türkistan Cumhuriyeti"ni ilân ettiler. Mücahitlerin rehberlerinden Ali Han Töre, Reysicumhur olarak seçildi ve Çin Devleti işbu Cumhuriyet Hükümeti ile müzakereye başlanmaya karar vermişti. Ürümqi'de 14 Ekim 1945'de her iki tarafın vekilleri arasında başlayan görüşmelerde, Millî Cumhuriyetin heyet başkanı olarak tayin edilen Ahmet Can Kasımi bulunuyordu. Bu kişinin aslında bir Sovyet ajanı olduğunu ise bilmiyorlardı. Kasımî, Çinliler'den "Altay", "İli" ve "Tarbağatay" vilâyetlerinin Sovyet himayesi altına verilmesini talep etmiştir. Daha sonra bu adamın, Millî Cumhuriyetin böyle önemli bir görevine ajan olarak getirildiği anlaşılmıştır.

--- Çin Devleti'nin Vekilleri ile Şarki Türkistan Cumhuriyeti'nin vekilleri 12 Temmuz 1946'da "Doğu Türkistan'ın İdaresi" meselesinde anlaşmaya varırlar. Doğu Türkistan Hükümeti, Genelvali başkanlığında 15 Türkistanlı ve 10 Çinli'den ibaret şekilde teşkil edileceğine karar verildiği diye karar verilmiştir. Çin Devleti'nin 1944'den beri Genel Valisi olan U-Cung-Şin, aynı zamanda "Başbakan" olarak seçildi. O'nun yardımcısı olarak "Ahmetcan Kasımi" seçilmiştir. Bu arada Cumhurbaşkanı Ali Han Töre ortalıkta görünmüyordu. U-Cung Hükümeti'nde 7 milliyetçi Türkistanlı üye vardı. Altay Bölgesi'nin mücahit rehberleri olan Osman Batur ve Ali Beg Rahimi; "U-Cung / Kâsımî Hükümeti"ni tanııyorlardı.

(x) : D.T.V.'nin Notu; Hoca Niyaz Hacı Ruslarla işbirliği anlaşmasını, memleketin menfaatini düşünerek ve mecbur kalarak imzalamıştır. Ancak Hoca Niyaz'ın, hükümet üyelerini yakalatması ve öldürtmesi gibi bir hadise olmamıştır.

--- Çin Devleti, 1947 yılının başında U-Cung Hükümeti'ne son verdi. Çinliler, Doğu Türkistan Tarihinde ilk defa olarak, milliyetçi, Türkçü bir zat olan Dr. Mesut Sabri Baykuzu'yu "Genel Vali" olarak tâyin ettiler. İsa Yusuf Alptekin, Hükümetin "Genel Sekreteri" olarak atandı. Dr.Sabri ve Alptekin, 1 Ocak 1949'da görevlerinden uzaklaştırıldılar. Yerine Türkistanlı olmayan "Burhan Şehidi", -Genelvali-, yardımcılığına ise Türkistanlı mücahit Nemmet Emin Bugra tayin edildiler.

Doğu Türkistan 29 Eylül 1949'da Komünizmin hâkimiyeti altına girdi. Milli Çin Devleti'nin Genel Valisi Burhan Şehidi, Komünist Çin Devleti'nin de "Genel Valisi" olarak tâyin edildi. Çin Halk Cumhuriyeti'nin rehberleri 1955 yılına kadar Doğu Türkistan'da Komünizm hakimiyetini kuvvetlendirmek ve halk arasındaki tesirini arttırmak gayetiyle faaliyetlerde bulunmaya başladılar. 30 Eylül 1955'de Şincang Uygur Muhtar Bölgesi'ni teşkil ettiler. İşbu bölge ise **10** muhtar ve "sancaklar"a taksim edildi.

--- Çin Komünizmi devrinde Doğu Türkistan'da bir çok sosyal ve kültür değişiklikleri meydana geldi. Milliyetçi Çinliler'e nazaran, Komünist Çinliler, Doğu Türkistan'da "ilericilik" rolünü oynuyorlardı. Okullara dikkat ediliyor, önem veriliyordu. Yerli ahalden kişiler dahi, idari işlere tâyin edilmeye başlanmıştı. Ahali arasında İslâm aleyhinde faaliyetler devam ettirilmişti. Lakin , camileri bozmak, yıkmak meselesinde Ruslar gibi vahşi hareketlerde bulunmamışlardır. Komünist Çinliler'in "ilericiliğinden bir başka numune" ise, o da, Komünizm devrinde Doğu Türkistan'a Çinli göçmenlerin yerleştirilmesinin devlet siyasetinin mühim bir vazifesi derecesinde gösterilmesidir. Bunun neticesinde Doğu Türkistan'da umum ahalinin çoğunluğunu Çinliler teşkil etmiştir. Bu ise, Milli Çin Devleti'nin "Cahillik siyaseti"ne nazaran, Komünist Çin'in "aydınlaştırma Politikası"nın çok tehlikeli olduğunu göstermektedir.

--- Güney Türkistan yâni "Afgan Türkistanı", 1979'dan beri Afganistan'da Komünizmin nikabı altında Sovyetler Birliği hakimiyetine girdi. Burada da bir çok sosyal, iktisadî ve fikir değişiklikleri mevcuttur. Güney Türkistan ahalisinin bir kısmı mücadele etmektedir. Bir kısmı ise muhacir olmuştur. Bir kısmı da Komünizm ve Rus hakimiyeti altında hayatlarını devam ettirmektedirler.

Komünizm devrindeki Türkistan Tarihi, yalnız bir terkîbdeki ve bir mânâdaki "Komünizm gayesi ifadesi"ni vermektedir. Komünizmin ismi birdir fakat, Türkistan'ın üç tarafında devam ettirilen politika da ve parçalanmış milletin hayat yollarında ayrılıklar çoktur.

MODERN TÜRKİSTAN TARİHİNİ ÇALIŞMASINDA DİKKAT EDİLECEK NÜSUSLAR
Türkistan'ın geçmişi ve modern tarihi meselelerinde bazı fikirlerimizi bu şekilde ifade ettikten sonra karşımıza "-Türkistan'ın bugünkü modern tarihi araştırmalarının bugünkü meseleleri nelerden ibarettir?." şeklinde bir sual çıkmaktadır.

Bunun için tarih araştırmaları ile alakadar bulunan bazı meselelere dikkat vermeye ihtiyaç vardır. Bunları aşağıdaki Şekilde bir noktada toplayabiliriz:

--- Dünyada Türkistan Tarihi meselelerinde bir çok titaplar, risaleler ve makaleler yayınlandı. Lakin, bugüne kadar; olayları birbirine bağlayan, hadiseleri genel anlamda ele alan, itima  ve sayas  muhit içindeki durumları genel olarak yorumlayan Türkistan Tarihi ile ilgili eserler azdır, Türkistan Tarihi meselelerinde yazılan eserlerde  c türlü temayül vardır: Bunlardan birisi; h kim devletlerin siyasî menfaatlerini hesaba katarak yazılan eserlerdir. ikincisi; Türkistan ile h kim devletler dışarısında yazılan eserlerdir ki, bunlar Türkistan Tarihi'ne objektif bir gözle bakmışlardır. Lakin onların çoğunluğu hadiselerin i bağlantılarını ve m n sini hesaba katmamaktadırlar. Bunlar genelde "enformasyon" Őeklinindedir.  c nc  temayül ise; milli duygular ve mülahazalar esasında yazılan eserlerdir. Bunların sayısı ise çok azdır.

H k sa; zamanımızda, Türkistan Tarihini genel olarak ele alan, ortaya çıkmış bütün hadiseleri neticeleri ile birlikte tasvir edebilen eserlere ihtiyacımız vardır...

--- Dünyada "meslek" olarak Türkistan Tarihi ile meşul bulunan m te-hassısların sayısı çok azdır. Türkistan Araştırmaları; bazen Rusya ve Çin tarihini, bazen İslâm tarihini inceleyen araştırmacıların ve Orientalistlerin araştırmaları yoluyla devam etmiştir. Türkistan tarihi araştırmaları n, tesad f  bir h l olarak bırakılmıştır. Türkiye'deki tarih-ciler, İslâm  lemindeki islâm araştırmacıları; Türkistan'ın, Türklüğün ve İsl miyetin ayrılmaz bir parçası olduğu sıfatını gösterememişlerdir. Türkistan'ın modern tarihi araştırmaları ise, Sovyetologlar ve Rusya tarihi m te-hassısları tarafından yürütülmektedir.

--- Sovyetler Birliği'nde Türkistan'ın kavimler esasında veya Orta Asya diye bir çok eserler yazıldı. Çin Halk Cumhuriyeti'nde de "Şincang Uygur Muhtar Bölgesi Halkları"nın tarihi hakkında bir çok eserler yazıldığına Batı  lkelerinde yayınlanan bazı dergilerden  renmekteyiz. Sovyetler Birliği'nde Türkistan tarihi ile ilgili eserlerin temayülleri hakkında biraz da olsa haberimiz var, çünkü ilim adamları bunlar ile meşul olmaktadır. Fakat Doğu Türkistan Tarihini hakkında yazılan eserlerin temay llerinden habersiz kalıyoruz. Çünkü "sinologlar" bu meseleye dikkat etmemektedirler.

--- Uzun Türkistan tarihinin başılışından önce dünyada eskiağdan beri bugüne kadar yayınlanan bütün d llerdeki kitap ve ilmî makalelerin bibliyografyasının yazılması gereklidir. Bu ise; Türkistan tarihi araştırmalarında "anahtar rolü"n  oynayacaktır. Belki bir takım kişiler, "-b y-

le bir işi becermek mümkün değil." diye ortaya çıkarak "bibliyoğrafya" dan vazgeçilmesi için hareket edebilirler. Lâkin, günümüzdeki teknik imkânları hesaba alırsak, Türkistan Tarihi hakkında umum bir bibliyoğrafya hazırlamak o kadar müşkül bir mesele olamaz. Böyle bir bibliyoğrafya, her zaman kullanılabilir şekilde, devirlere ayırmak suretiyle hazırlanmalıdır.

--- Bibliyoğrafya yanında 4-5 ciltli "Türkistan Tarihi" yazılmalıdır. Bugüne kadar yalnız Prof. Spuler'in "Orta Asya Tarihi" adlı eseri vardır. Bu ise, Türkistan'ın uzak geçmişinden bugüne kadar ki hayat yolu ve tarihi cereyanları tam olarak tasvir etmemektedir.

--- Türkistan'da Türk-İslâm Kültürü Tarihi araştırmalarına önemiyet verilmemiştir. Bugüne kadar Bartold'un "Türkistan Kültür Harıfı Tarihi" adlı Rus dilindeki eseri, işbu konuda yazılan yegâne kitaptır. İşbu eser 60 yıl önce yazılmıştır. Geçen zaman içinde ise ortaya yeni kaynak ve bilgiler çıkmıştır. Bartold'un fikirlerine ilave edilebilecek ve onun bazı fikirlerinden vazgeçilecek tarihi deliller ortaya çıkmıştır. "Türkistan Kültür Tarihi"ni yazmak günümüz için ve gelecek için de mühim bir araştırma konusudur. Hiç olmazsa, "Ümum Türk Kültür Tarihi" yazılırsa ve buna Türkistan'daki Türk-İslâm Kültürü tarihi de ilâve edilirse, Türkistan Kültür Tarihi'ni öğrenme ve öğretmeye yol açılacaktır. Türk Kültür Tarihini yazmak meselesinde Ocak 1964'de bir üzücü hadiseye şahit olmuştum. O hadiseyi burada anlatırsam, belki gelecekte faydalı bir netice alabilmemiz mümkün olabilir. :

"--Delhi'de "Uluslararası Şarkiyatçılar Kurultayı"nın son toplantısında idik. Kurultay'da gelecekte yapılması gerekli bulunan bazı araştırma konularına yardım verilmesiyle ilgili tavsiye dilekceleri ve önerileri tartışıldı. Önerilerden birisi, "Tibet Ansiklopedisi"ni hazırlamak ve yayınlamak arzusu idi. Başka bir teklif 4 ciltlik "Türk Kültür Tarihi" eserinin basılması konusunda yardım rica idiydi. Bu teklifi Prof.Z.Velidi Toğan vermişti. Kurultay, işbu teklifi kabul etti. 4 Ciltlik Türk Kültür Tarihi konulu esere yardım ricasında bulunan konuşmanın yapıldığı dakikalarda çok rahatsız olmuştum. Zorlukla nefes alabiliyordum. Kurultayın yapıldığı binanın avlusunda Toğan Hoca'nın elinden tuttum. O'na "--Hocam, dilekmeniz ile dünyanın 2000'den fazla ilim adamı karşısında, Türk ilim adamlarını rezil ettiniz. Böyle bir dilekceye ne lüzum vardı? Dört cilt genişliğinde bir eseri, Kültür Bakanlığı veya 20-30 zengin Türk zenginini neşredebilirdi. Herhalde şerefli bir araştırma için, bizleri şerefsiz ettiniz." dedim. Hoca, çok kızgın ve sezenli oldu ve "--Sen haklısın, sana meseleyi anlatacağım" dedi. O, Delhi'de ve sonra Türkiye'de niçin böyle bir dilekce verdiğini sebepleriyle anlattı. O, buna

mecebur

mecebur kalmış. Çünkü böyle bir eserin yayınlanmasına yardım etme-
mişler. Anlamaya başladım. Prof. Toğan'dan beni ar etmesini rica
ettim.

Aradan 24 yıl geçti. Türk Kültür Tarihi eserinin yazılmasının motor
ları olan Z.V.Toğan ve Dr. Enel Esin hanım bizim dünyadan ayrıldılar. E-
ser yazılmadı. "Tibet Ansiklopedisi" ise yayınlandı. Umum Türk Tarihi'nin
yazılması, araştırmaların mühim bir sahəsidir. Kendi kültürümüzü kendi-
miz anlamazsak, ne usulde bunu başkalarına anlatabileceğiz?.. Kendi kül-
türümüz ile yaşayamazsak, ne şekilde başka kültürlerden örnekleri, milli
kültürümüzün tekâmülü için hazm edebileceğiz?..

Ne yapalım?...

Yabancı meslekdaşlarımızdan "Türkistan Kültür Tarihi'ni bize yazıp
veriniz ve yayınlayınız" diye ricalarda mı bulunalım?..

Hayır... bunu yapamayız.

İşbu meselede Türk alimleri, "ilk teşebbüscü" olmaları gerekir.

--- Türkistan tarihi, şu cümleden modern tarihi araştırmaları, Türki-
stan'da İslâm tarihi araştırmalarının da ortaya çıkmasına ve bu konuyla
ilgili taleplerin artmasına sebep olmaktadır. Çünkü İslâm; Türkistan'ın
milli hayatını tâyin etmektedir. İslâm, Ko ünizm devrinde çok darbe gö-
ren, lakin varlığını koruyabilen bir din ve hayat yoludur. Türkistan dı-
şında, İslâmın Türkistan'daki geçmişi hakkında yazılan eserler vardır.
Lâkin, bunların çoğunluğu, İslâm ruhunu taşımamaktadırlar. Sovyetler Bir-
liği'nde, bilhassa Türkistan'da "İslam" yeni bir şekilde yaşamaya mecbur
oldu. Müslümanlık, yalnız "Allah", "Kur'an-ı Kerim" ve "Muhammed Resûl-
lillah"a inançlardan ibarettir. Bugünkü Türkistan'daki Müslümanlar, bil-
hassa genç nesil, İslamın talimatlarını bilmiyorlar. "Türkistan'daki İs-
lâm", İslâm dünyasının yeni bir şekilde görünüşüdür. İslâmın bir par-
çasının neden böyle bir durum içine girdiği sebeplerini bugüne kadar iyi
bir şekilde araştırılmamıştır. "Komünizm devrindeki İslâm ve İslâm Halk-
ları Tarihi"ni yazmak için 1979'dan beri devam edegelen çalışmalarımız
muvaffakiyetli bir netice vermedi. Modern Türkistan Tarihi araştırmaları
İslam Araştırmalarını da kendi içine elmalıdır.

Sovyetler Birliği'nde Türkistan Tarihi ile meşgul bulunan tarihçi-
ler, 1924'den sonra "Türkistan Tarihi" yerine, Kazakistan, Kırgızistan,
Özbekistan, Karakalpakistan, Tacikistan ve Türkmenistan tarihlerini yaz-
mak ile meşgul oldular. Bununla çıkamaz bir yola girdiler. Sovyet Cuhü-
riyetleri'nin geçmişteki tarihini yazmak sahəsında birçok karışık fikir-
ler ortaya çıkmıştır. Bazı tarihçiler bu şekildeki tarih araştırmaların
da "sa.atacılık" durumundan kurtulmak için faaliyete başlamışlardı. So-
nunda ilk defa, Kasım 1974'de Sovyetler Birliği İlimler Akademiyesi'nin

Tarih Enstitüsü, "Orta Asya ve Kazakistan'ın Eskiçağ devrinden bugüne kadarki tarihi" hakkında bir eser yazmak için, bir ilmî meclis teşkil etti. İşbu Meclis de 27 tarihçi ve Türkoloğ alimler, fikirlerini bildirdiler ve bu konuda eser yazmaya karar verdiler. Nisan 1975'de Andi can şehrinde işbu eserin projesi muhakeme edildi. Eserin 4 cilt'den ibaret olarak yazılmasına karar verdiler. (3) Ancak bugüne kadar alınan bu karar icra edilmedi. Sovyet tarihçilerinin işbu konuda 1975'den sonra neden ses çıkarmadıkları? sorusuna cevap almak için kaynak yoktur.

Sovyetler'in "Orta Asya ve Kazakistan" dedikleri ve Çinliler'in "Şincang" dedikleri terminolojileri, Batı ve Doğu ilim adamlarının ve haberleşme vasıtalarının ruhuna girdi. İşbu terminolojiler, "Türkistan" adının kullanmamasını durdurmaya yol açmaktadır. Sovyetler Birliği dışarısındaki 40'dan fazla "Orta Asya Enstitüleri" "Araştırma Merkezleri" mevcuttur. "Türkistan" terminolojisi yerine "Central Asia" terminolojisini kullanmak adet haline gelmektedir. Dünyada hiç olmazsa tek bir resmi "TÜRKİSTAN ARAŞTIRMA MERKEZİ" yoktur... Şunu da bilmeliyiz ki; "ben Orta Asyalıyım", "Kazakistanlıyım", "Şincanglıyım" diyen Türkistanlı da yoktur...

Batı'daki araştırmacıların çoğunluğu ve İslâm âleminin araştırmacıları, neden "Türkistan" ismini kullanmaktan vazgeçmektedirler?. Bunun sebeplerini öğrenmeliyiz.

Modern Türkistan Tarihi araştırmalarının bugünkü zarurî meselelerinden birisi, araştırmalarda "Türkistan" terminolojisinin himâye edilmesi ve tarihi vesikalar esasında işbu terminolojinin ehemmiyetinin gösterilmesinden ibaret elmalıdır...

Bendeniz, yıllardan beri milletlerarası ilmî ve siyasî encümenlerde ve yazılarında "Türkistan" terminolojisinin kullanılışı zaruretini anlatmaya hareket ettim. Sovyetler, beni "sahtekâr, Pantürkist, hain, buğuvazi milleyetcisi" sıfatında gösterdiler. Batının bazı ilim adamları ise beni "Pantürkcü, Panişlamcı, Şovenist milliyetçi" şeklinde suçladılar..

Şark milletlerinin, şu cümleden İslâm ülkelerinin bir çok ilim adamları dahi "Türkistan" kelimelerini bilmemekte, yerine "Orta Asya" terimini kullanmaktadırlar. Anladım ki, "Türkistan" terminolojisini himaye etmek için büyük, kuvvetli bir ilmî grubun çalışması gereklidir. Araştırmalarda "Türkistan" alını kullanmak girişiminde, Türkiye tarihçilerinin verecekleri yardımları ehemmiyetlidir. İlk nata zaten İstanbul'da başlamıştır. Bunun ne şekilde olduğunu beyan edeceğim.:

Sovyetler, "Türkistan" terminolojisini ortadan kaldırmak için, kendi ilim adamlarından istifade etmektedirler. Bunun en iyi misâlini meşhûr âlim Bartold'da görmekteyiz. O, "dünyanın büyük kısmını Türkistan

tarihi araştırmalarına başışlamıştı. 1922 yılında Taşkent Unüversitesi nde "Türkistan Tarihi" konusunda dersler verdi. O'nun dersleri 1923'de yayınlandı. O, 1924'de Helsinki'de "Türkistan'da Yeni Araştırmalar" konusunda bir konferans vermişti. 1927'de ise Rus dilinde "Türkistan Kültür Hayatı Tarihi" konulu kitabını neşir ettirmişti. Bartold 1927'de dersler veriyordu. Konusunu "Orta Asya Türkleri Hakkında Dersler" olarak seğmişti. O'nun dersleri ilk olarak Türkçe'de yayınlanıyor, daha sonra, Alman ve başka dillerde neşrediliyordu. Rus dilinde ise neşri yoktur. Görölüyor ki; "Türkistan" terminolojisinden vazgeçirmek hareketi, her şeyden önce Türkistan'a her cihetten yakın bulunan Türkiye'den başlatılmıştır. Bunun için Türk tarihçileri o zaman ki yapılan hatanın düzeltilmesi hususunda girişimde bulunmaları zaruri bir meseledir. Devletler tarihinde, Türkler'i yine "Türkler" yoluyla yok etme cereyanı vardı. Modern zamanda da Türkistan Türkler'ini, Türkiye Türkleri'nin bazı aydınları vasıtasıyla müşkil drama sokmuşlardır. Eğer, modern Türkistan araştırmacıları, "Türkistan" terminolojisini himaye edemez iseler, o zaman, Türkistan'da Türklüğün gelecekte ebediyen inkâr edilmesi için zamanımızın temaşacıları ile "Türkistan" adını yokedenlerin hizmetkârları rolünü oynamış olacaklardır.

Türkistan yeniçağ ve asrî zaman tarihî araştırmalarının başka mühim bir cephesi; "-Türkistan milli hareketleri tarihinin araştırılması" meselesidir. Türkistan milli hareketleri hakkında yazılan bazı kitap ve risaleler, kitaplardaki bölümler, bazı makaleler var. Bunlar, milli hareket tarihini tam manasıyla ifade edememektedirler. Bunun için araştırmaların bir parçası olarak "milli hareketler tarihi"ni mufassal halde öğrenmek ve yayınlamak gereklidir.

Bugüne kadar Türkistan'da Türk ve İslâm fikir hayatı ve Türkistan Edebiyat Tarihi yazılmadı. Fikir ve Edebiyat tarihini bilmeden, Türkistan'ın Genel Tarihi'ni anlamakta belki zorluk çekilecektir. Tarih eserleri yazıldığı zaman; tarihi şahısları, vakitleri, coğrafya isimlerini hadiselerden zikir edilmekteydi. Aynı zamanda tarih sayfalarına giremeyen, f kat isimsiz tarih yapanların tarihlerini, hiç olmazsa, zamanın fikir ve edebiyat cereyanlarını hesaba alarak yazmasını bilmedik. Bunun içindir ki, zamanın ruhunu öğrenmek bakımından, Türkistan fikir ve edebiyat tarihinin araştırılmasına dikkat etmeli, önem vermeliyiz.

Modern Türkistan tarihi araştırmalarının bazı meseleleri arasında, Türkistan Türkleri ile Müslümanlar'ın Türkistan Türkleri'nin komşu Türkler, İslam Dünyası, Çinliler, Ruslar, Hindistanlılar ile olan kültürel temaslarını araştırma problemi de vardır. Bunun ile Türkistan'ın modern tarihi meselelerini İslam alemine bildirmek, ulaştırmak bugünkü araştırmalarda dikkat edilmesi gereken caleblerden birisidir. Araştır-

sayısı çoktur. İslâm dünyasındaki Türkistan hakkındaki bilgiler, Hristiyan batı dünyasındaki bilgilere nazaran çok zayıftır.

Bugüne kadar, Türkistan'daki İslâm abidelerinin tarihi albümü neşredilmemiştir. Sovyetler Birliği'ndeki ve Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki arşivlerde bulunan belgeler esasında ve mevcut bulunan âbidelerin fotoğraflarını yayınlamak mühim bir vazifedir.

Batı Avrupa ve bazı Arab kaynaklarının verdikleri haberlere göre, Rabita 'ül al-Alâni Al-İslâmi Teşkilâtı, Taşkent'deki Sovyetlerin "Orta Asya ve Kazakistan Müslüman Dinî İdaresi" ile yakından temaslar kurmaya başlamıştır. Eğer böyle bir haber doğru ise, o zaman, Rabita işbu imkânîyet yoluyla İslâm abidelerinin albüm şeklinde abideleştirilmesi, yayınlanması için teşebbüste bulunursa, İslâm için mühim hizmetlerden birisini yapmış olacaktır...

Modern Türkistan tarihi araştırmalarının bir başka meselesi, "Türkistan İktisadiyeti Tarihi" ve "Tarihi Coğrafya" sahalarında araştırmaların devam ettirilmesi ve işbu konularda eserler yaratılmasından ibarettir. İşbu mühim konularda yazılan eserler azdır, hattâ bunlar iktisadiyet ve coğrafya tarihlerinin bir zerresi durumundadır. Bunun için işbu konularda yazılacak eserlere ihtiyacımız büyüktür.

Son vakitlerdeki arkeoloji araştırmaları neticesinde tarih öncesi ve yazılı tarihin başlanışından beri mevcut bulunan, lâkin harâbe olarak kum ve topraklar altında kalan bir çok şehirler veya ki insan yaşayan merkezler keşf edildi. Bunların Türkistan Coğrafya Tarihi veya kültür tarihi içerisinde tasvir edilmesi gereklidir.

Türkistan yeniçağ ve modern tarihini sahteleştirme cereyanı devam ettirilmektedir. Meselâ, Sovyet tarihçileri Türkistan'ın Rusya tarafından istilâsını "Türkistanlıların gönüllü olarak Rusya ile hem fikir oldukları" manâsında; Türkistan'ın Rusya'ya ilhakını terakkiperver bir cereyan olduğu fikrini ileri sürmektedirler. Ve bu meselelerde bir kaç eser yayınlamışlardır. Türkistan'daki milli hareketleri ise "gericilik" ve "feodal İslâm" hareketleri diye adlandırmaktadırlar. Bunlar tarihi tahrif etmek, demektir. Sovyetler'in Türkistan tarihi meselelerindeki sahtekârlıklarının ilk defa Batı Avrupa'da araştırılmıştı. 1956'dan sonra Sovyetler, Batı ülkelerinde Rusya'nın Türkistan politikası meseleleri hakkında ileri sürülen görüşleri "sahtekârlık" diye suçlamaktadır. Elimde yeterli kaynaklar olmadığı için, Çin Halk Cumhuriyeti'nde "Doğu Türkistan Tarihi" meselelerinde yazılan eserlerde de "sahtekârlık" temayülleri var olup-olmadığından haberim yoktur. Türkistan modern tarihini araştırmalarının ciddî meselelerinden birisi, Türkistan tarihini tahrif edenler aleyhinde araştırmalara başlanmasıdır.

Modern Türkistan tarihi araştırmalarının meselelerinden en münimi ve araştırmacıların şerefli borcu; tarihteki hakikâtlere, hiç bir sosyal, maddi, siyasi menfaatler ve duygular tesiri altında kalmadan, cesaretle ortaya çıkartmaktan ibarettir... Modern Türkistan Tarihi Araştırmalarının ilmi kiblenâmesi, hakikâti göstermektir...

-
- 1.) Mejov tarafından idare edilen Bibliyoğrafya 415 cilt; Maslov başkanlığı altındaki bibliyoğrafya 79 cilt, (416-495)nci ciltler; Şerebnikov bibliyoğrafyası 22 cilt'den ibarettir ve işbu eser yalnız 1848-52 yıllardaki Rus harbini ifade etmektedir.
 - 2.) Muhammad Rafik Khan. "İslam in China" National Academy, Delhi 1963. s.14. (Bunlardan 320 ciltli eser Yakub Beg ve onun zamanı (1855-1880) ile meşgul olmağlardır.
 - 3.) "İstoriya SSSR." Dergi., Moskova. 1975 No.4 s.225-226